

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет культури і мистецтв
Кафедра культурології**

**Особливості культуротворчості молоді в умовах сучасних трансформацій
українського суспільства**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: здобувачка 4 курсу, 16-411 гр.

Спеціальності 034 Культурологія
Освітньо-професійної (наукової) програми
Культурологія
Петрів Іван

Керівник: доцент Кузнецов С.В.

Рецензент: кандидатка мистецтвознавства,
доцентка Білик А. А.

Херсон – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 Загальна історична та методологічна характеристика культуротворчості молоді	5
1.1 Історіографія культуротворчості молоді	5
1.2 Історичні та сучасні дослідження розвитку молодіжної культури та висновки цих досліджень	8
1.3 Генезис молодіжної культури	18
РОЗДІЛ 2 Соціокультурна характеристика діяльності молоді та молодіжних організацій	24
2.1 Молодь як соціокультурна спільність	24
2.2 Місце молоді у соціальній структурі сучасного суспільства	30
2.3 Характеристика діяльності молоді та молодіжних організацій	38
2.4 Засоби масової інформації як специфічне середовище формування ціннісних орієнтацій молоді	42
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48

ВСТУП

Актуальність теми. Трансформаційні процеси, які відбуваються у суспільстві, торкнулися всіх його соціальних груп. Одним із великих соціально-демографічних утворень є молодь. Займаючи важливе місце у соціальній структурі суспільства, вона виконує функцію зміни, поколінь, виступає основним ресурсом соціуму, бере безпосередню участь у відтворенні його соціального потенціалу. Вона є основним носієм інноваційної складової розвитку країни. Енергія, вільний дух, прагнення новизни - невід'ємні риси сучасного покоління молоді. Долучаючись до нових знань, сприймаючи та розвиваючи досвід попередніх поколінь, молодь виступає одночасно об'єктом та суб'єктом соціалізації. У процесі соціалізації молоді люди входять у життя суспільства, стають невід'ємною його частиною.

В умовах трансформації суспільства відбулися зміни в його соціальній структурі, що вплинуло на соціальний стан, стратегії розвитку молоді. «Роль і місце молоді у суспільстві визначаються віковими, психофізіологічними, соціальними особливостями (які виявляються інтересах, цінностях, орієнтаціях, діях молоді, самовизначенні, самоідентифікації); характером реалізації трансляційної, інноваційної, відтворювальної функції; системою суспільних відносин (політичними, соціально-економічними, культурними умовами життєдіяльності суспільства)» [12].

В сучасному світі необхідність глибокого аналізу молодіжної культури диктується трансформацією підстав культури. «Сьогодні у світі склалася якісно інша соціокультурна ситуація, обумовлена трансформацією культурних, соціальних та економічних сфер суспільного життя внаслідок впливу інформатизації, під якою розуміється систематична реорганізація вдосконалення соціально значущої діяльності на основі впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій. Процес їх впровадження у всіх сферах людської діяльності ініціював трансформацію культури сучасного суспільства, зокрема молодіжної» [8].

Мета роботи. Висвітлити особливості культуротворчості молоді в умовах сучасних трансформацій українського суспільства.

Завдання роботи.

1. Визначити історичні та сучасні дослідження розвитку молодіжної культури.
2. Деталізувати особливості генезису молодіжної культури.
3. Виокремити місце молоді у соціальній структурі сучасного суспільства.
4. Деталізувати діяльності молоді та молодіжних організацій.

Об'єкт роботи. Культурний розвиток сучасного суспільства.

Предмет роботи. Прояви культуротворчої діяльності сучасної молоді в процесі трансформації сучасного суспільства.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ІСТОРИЧНА ТА МЕТОДОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КУЛЬТУРОТВОРЧОСТІ МОЛОДІ

1.1 Історіографія культуротворчості молоді

Молодіжна проблематика актуалізувалася в науці в середині 50-х років ХХ століття. Оскільки традиційні суспільства розвиваються поступово, уповільненими темпами, спираючись здебільшого досвід старших поколінь, остільки феномен молодіжної культури належить переважно до динамічним товариствам і був помічений у зв'язку з конституюванням так званої "техногенної цивілізації". «Якщо раніше культура не ділилася так яскраво виражено на "дорослу" і "молодіжну" (незалежно від віку всі співали ті самі пісні, слухали ту саму музику, танцювали ті самі танці тощо), то тепер у "батьків" і "дітей" виникли серйозні відмінності й у ціннісних орієнтаціях, й у моді, й у методах комунікації, і навіть у життя у цілому» [12].

Швидке, перманентне прискорення та оновлення стають провідними рисами життя сучасних промислових суспільств. Науково-технічні революції роблять їх дуже динамічними системами, стимулюючи радикальну зміну соціальних зв'язків та форм людських комунікацій. У сучасній культурі знаходиться яскраво виражений прошарок інновацій, які постійно зламують і перебудовують культурну традицію, ускладнюючи цим процеси соціалізації та адаптації людини до постійно мінливих умов і вимог життя. Пошуки людиною самого себе, своєї індивідуальності та соціального статусу ускладнюються достатком вибору, що поєднується з динамізмом та новизною.

«Як специфічне явище, молодіжна культура виникає й у зв'язку з тим, що фізіологічна акселерація молодих людей супроводжується різким зростанням тривалості періоду їх соціалізації (іноді до 30 років), що викликано необхідністю збільшення часу на освіту та професійну підготовку, що

відповідає вимогам епохи. Сьогодні юнак рано перестає бути дитиною (за своїм психофізіологічним розвитком), але за соціальним статусом ще довгий час не належить світові дорослих» [19].

Юнацький вік – час, коли економічна активність та самостійність ще не досягнуто в повному обсязі. Психологічно молодь належить світу дорослих, а соціологічно світові юності. Якщо в сенсі насичення знаннями людина дозріває набагато раніше, то в сенсі становища в суспільстві, можливості сказати своє слово - зрілість його відсувається. "Молодь" як феномен та соціологічна категорія, народжена індустріальним суспільством, характеризується психологічною зрілістю за відсутності вагомої участі в інститутах дорослих.

Молодіжна субкультура - часткова, щодо когерентна система всередині загальної системи культури. Її виникнення пов'язане з невизначеністю соціальних ролей молоді, невпевненістю у соціальному статусі. В онтогенетичному аспекті молодіжна субкультура представляється як фаза розвитку, якою має пройти кожен. Її сутність – пошук соціального статусу. Через неї юнак "вправляється" у виконанні ролей, які надалі повинен грати у світі дорослих.

«Немає точної дати, коли зародилася субкультура. Звичайно, неможливо дізнатися, чи існували неформальні об'єднання, наприклад, за часів Івана Грозного, але за часів Петра Великого вони вже починали зароджуватися. На жаль, точної відповіді на це питання немає, але якщо розглядати існуючі субкультури останнього сторіччя, то найпершою з них були хіпі 60-ті роки. Але одними з неформалів, які з'явилися на десятиліття раніше, були так звані стиляги. Яскраво одягнені люди, які розмовляють своєю мовою, трохи цинічні та заперечували деякі норми моралі. Для того, щоб зрозуміти їхню сутність, досить подивитися фільм «Стиляги» вітчизняного виробництва. Але через тиск влади це культура припинила своє існування. Наступним етапом розвитку були 70-ті, 90-ті роки, з'являються такі представники неформальної молоді, як панки, металісти, готи, альтернативники та інші. Одні приймають наркотики, слухають

рок і заперечують усі норми суспільства, інші живуть у «своєму світі», гуляють цвинтарями та проводять ритуали» [8].

Але звичайні люди, так само косяться на них і не розуміють, навіщо потрібні ці ірокези на голові, чорний одяг, хрести, проколоти вуха та інші відмітні знаки. «Ще одним етапом став період початку 2000-х років. Тоді починають з'являтися емо, мажори, екстремали, хакери, паркурщики та багато інших культур, поширених у всьому світі. Як було зазначено вище Росію всі ці культури приходили з-за кордонів» [2].

Молодіжні субкультури грають чільну роль соціології молоді, і є об'єктом дослідження вчених ще з 60-х років минулого століття. Безумовно, такі субкультури як готи, панки, хіпі тощо. прийшли до нас із Заходу та «Америки (там особливо були поширені хіпі), як таких субкультур, зароджених у Росії, не було. Можливо, це пов'язано з «залізною завісою», що існувала тоді. Вітчизняні дослідники та аналітики навіть боялися використати такий термін, як «субкультура», а користувалися визначенням «неформали». З.В.Сікевич писав, що під молодіжною субкультурою розуміється "культура певного молодого покоління, що володіє спільністю способу життя, поведінки, групових норм, цінностей та стереотипів"» [3].

Різні неформальні об'єднання належать до певних груп суспільства. Хоча можна відзначити те, що якісь культури передаються з покоління до покоління і розвиваються вже не перше століття. «Для багатьох субкультура - це спосіб самовираження молоді, так звана спроба заявити про себе, іноді це буває дуже дивним, але найгірше, коли це закінчується сумними наслідками. Одні субкультури йдуть, інші приходять їм на заміну, але вони завжди були, є і будуть. Ставлення до них завжди буде різним, все залежатиме від того посилу, який несе культура, саме тому дана тема є актуальною» [5].

1.2 Історичні та сучасні дослідження розвитку молодіжної культури та висновки цих досліджень

Молодіжна культура постійно привертає увагу філософів, соціологів, психологів, культурологів, істориків, педагогів, фахівців у галузі соціальної роботи та представників інших галузей наукового знання.

Сократ та Платон, Ж.Ж. Руссо, І. Г. Гердер, Гегель тією чи іншою мірою рефлексували над феноменом молоді та конфліктом поколінь у культурі та історії. Проблема молоді та конфлікту поколінь представлена у філософській та психологічній антропології Ф. Теніса, С. Холла, З. Фрейда, Л. Фойера, Ш. Бюлера, А. Гелена, Е. Фромма, Г. Маркузе, Ж.-П. Сартра та інших західних інтелектуалів, багато з яких були не лише теоретиками, а й учасниками молодіжної контркультурної революції 60-70-х років.

Проблемі молоді, молодіжних рухів та формоутворень свідомості у тоталітарному та демократичному суспільствах у цей час приділяють увагу у своїх роботах такі філософи, як Х. Орте-га-і-Гассет та К. Манхейм, Д. Дьюї та К. Поппер [17].

За радянські часи молодь ставала як об'єктом політико-ідеологічного маніпулювання і суб'єктом «соціальних перетворень», так й предметом досить цікавих соціально-гуманітарних досліджень у роботах психологів і педагогів, близьких до школи Л.С. Виготського. У період 20 – 30-х рр. ХХ століття у СРСР виходять сотні книг та статей, присвячених дослідженню молоді як соціальної та демографічної групи. «Але боротьба з «педологією» поклала край першим вітчизняним ювенологічним дослідженням. І аж до 50-х років подібні дослідження в нашій країні майже не велися (тут далася взнаки і війна, коли молодь взяла на себе долю порятунку всієї нації і країни, і ідеологічний тоталітаризм). Лише перед підготовкою Всесвітнього фестивалю молоді ми спостерігаємо новий поворот радянської науки до молоді, її ціннісних та життєвих пріоритетів» [4].

Виступи ліворадикальної молоді на Заході проти суспільства споживання та війни у В'єтнамі, проти капіталізму та ліберального консерватизму, поява самого феномену нової молодіжної контркультури у всьому різноманітті її форм пожвавили цю проблематику і на Заході, і в країнах соціалізму. Найбільш повно молодь та молодіжна культура (контркультура) на «Заході досліджена психологами та соціологами напередодні або відразу ж після молодіжної революції минулого сторіччя. Д. Аусубель, Р. Бергіус, Г. Гризе, К. Девіс, К. Кеністон, В. Леонард, М. Мід, Р. Муус, Ф. Найдгардт, К. Пржеклавський, Ч. Рейч, Л. Розенмайєр, Ф. Тенбрук, Д. Френч, Е. Хурлок, Г. Шельський, С. Ейзенштадт та багато інших західні вчені окреслили те дослідне поле та конституювали парадигми, які досі визначають (часто приводячи і до своєї догматизації) «ювенологічний» напрямок у соціально-гуманітарних науках» [23].

І якщо у 50-ті та 60-ті роки проблемою молоді в нашій країні займалися в основному психологи, педагоги та соціологи, які досліджували соціальний стан та статус молоді, її цінності та духовно-ідеологічні орієнтири, то у 70-ті роки соціологічні дослідження молоді доповнюються філософськими та культурологічними роботами. Особливо слід виділити філософські роботи Е.Я. Баталова; Ю.М. Давидова та І.Б. Роднянської; С.М. Іконникової та ін. Слід назвати й такі імена, як В.М. Боряз, В.М. Биков, А.П. Герасименко, А. С. Грачов, Є. І. Косен-ко, І. С. Кон, А.Ю. Мельвіль, В.В. Молчанов, К.Г. М'яло та інші, у роботах яких (переважно критично) аналізувалися феномени молодіжної контркультури у країнах. Треба визнати, що деяка ангажованість філософських та соціологічних досліджень 70-х років минулого століття не завадила глибоким філософським узагальненням та концептуалізаціям у нашій вітчизняній науці.

Феномен молодіжної контркультури, який у 70-ті роки в нашій країні перебував у соціальному підпіллі та на периферії відкритого обговорення, раптом став одним із факторів динаміки часів «перебудови». Тут слід виділити

роботи АМ. Байчорова, І.В. Бестужева-Лади, А.К. Бичко, Л.Н. Вдовіченко, В.П. Култигіна, І.Є. Малашенко, П.М. Решетова, в яких феноменологія західної та вітчизняної молодіжної контркультури була досліджена у філософсько-культурологічних та порівняльно-культурних контекстах. У цей час у поле зору вітчизняних досліджень потрапляє і такий феномен, як «нетрадиційна релігійність молоді» (роботи Є.Г. Балагушкіна, П.С. Гуревича, К.С. Привалова та ін.). Слід зазначити, що у ті роки у роботах молодих білгородських учених В.П. Бабінцева та В.П. Римського порушувалися аналогічні проблеми. [26].

У вітчизняній соціології аналіз молодіжних субкультурних феноменів до кінця 80-х років ХХ ст. вівся у дуже вузьких рамках. Певною мірою це пояснювалося тим, що зазначені феномени в силу утверджених наукових парадигм сприймалися як соціальна патологія, а подібна тематика в основному мала закритий характер і її розробка не могла вестися за вільним вибором того чи іншого дослідника чи дослідницького колективу. Далося взнаки і те, що в цей період субкультури, властиві Заходу, були мало представлені у формах соціальної та культурної активності нашого молодого покоління.

Наприкінці 80-х років ХХ століття у вітчизняній соціології стали вивчати особливості свідомості та поведінки молоді у всьому різноманітті її взаємозв'язку з навколишнім світом. Соціологічні та соціально - психологічні дослідження вітчизняних учених С. Н. Іконникової, Д. І. Фельдштейна використовують і розвивають підхід, що розглядає молодіжну культуру як особливу форму організації соціально-демографічної групи [4].

Після цього на кілька років настала смуга «теоретичного затишшя» у сфері молодіжної проблематики. З одного боку, багато хто повірив, що «демократія» та «невидима рука ринку» самі собою вирішать усі проблеми молоді. І справді, багато молодих людей пішли з «неформальної політики» в реальну політику, а з контркультурного підпілля до напівкримінального бізнесу, створивши поки що невивчений феномен «нових росіян». З іншого

боку, багато наших філософів, соціології та гуманітарії просто опинилися в стан методологічного та світоглядного шоку.

Лише з середини 90-х років і аж до наших днів починають масово виходити сотні статей, монографій та навчальних посібників, присвячених проблематиці молоді та молодіжної культури, написаних вже в новому дискурсивному полі. Слід лише назвати імена Ю.Р. Вишневського, І.А. Гуськова, В.В. Долгова, Т.П. Долговий, Ю.А. Зубок, І.М. Іллінського, Ю.В. Коврижних, В.А. Кузьміна, В.Т. Лісовського, Д.В. Ольшанського, Є.Л. Омельченко, Д.В. Петрова, Г.М. Пономарьової, С.А. Сергеева, В.І. Чупрова, щоб представити всю теоретичну поліфонію сучасних досліджень молоді та молодіжної культури.

Вивчення молодіжних субкультур становить важливий напрямок соціології культури та соціології молоді. Проблеми молодіжних субкультур торкалися роботах зарубіжних дослідників М. Брейка, К. Мангейма; Т. Парсонса; Н. Смелзера; Б. Філіпса та інших [9].

Представники культурологічного спрямування намагалися осмислити складний світ людей через суб'єктивні прояви (ідеї, інтереси, мотиви, дії), які відбиваються у певних типах культури. Відповідно світ молоді інтерпретується як форма субкультури. Вітчизняні дослідники С. Н. Іконнікова; А. С. Капто; А. А. Козлов; Я.В. Кофирін; П.Ф. Кравчук; В. Ф. Левичева; В. Т. Лісовський; В. Я. Суртаєв; В. І. Чупров; А. І. Шендрік та інші у рамках цього підходу успішно аналізували ціннісні орієнтації, світоглядні позиції, життєві плани, форми проведення дозвілля молоді під кутом зору феноменології культури, специфічні для молоді культурні потреби, інтереси, особливості поведінки.

В роботах С.І. Левікова міститься одна з найбільш фундаментальних та узагальнюючих концепцій молодіжної культури, субкультурності та контркультурності. Останнім часом такі автори, як В.В. Павловський та Є.Г. Слуцький зробили навіть заявку на створення комплексної міждисциплінарної науки про молодь – ювенологію.

Проблематика молодіжної культури передбачає і звернення до таких категорій, як «масова культура» та «культурна криза», які докладно досліджені у працях вітчизняних та зарубіжних істориків, культурологів, філософів. Найцікавішими у зв'язку вважають роботи К.З. Акоп'яна, А.В. Захарова, С.Я. Кагарлицької, Н.І. Киященко, О.В. Колосова, В.І. Самохвалової, Є.М. Шапінській. Заслуговують на увагу роботи Е.А. Араб-Огли, А.І. Арнольдова, В.В. Журавльова, В.М. Межуєва та ін. [18].

Молодь, молодіжна культура, поняття «контркультури» та «субкультури» вивчалися у роботах багатьох дослідників, у тому числі таких як: С.В. Алещенок; С.М. Артюхів ; А.М. Байчоров; І. В. Бестужев-Лада; В.А. Бобахо; Н.Д. Вавиліна; А.Я. Вілке; Ю.Р; Ю. Гладіліциков; Н.Я. Голубкова; Т. А. Гур'янова; І. А. Гуськов; Ю. М. Давидов; А.С. Запесоцький; С. Заппа; Ю.А. Зубок; Е.Н. Ігнатов; І.М. Іллінський; О.І. Карпухін;; В.К. Криворученко; С.І. Левікова; С.І. Левікова; В.Ф. Левичева; А.Л. Маршак; Б.О. Оразмурадов; В. І. Переведенцев; С.В. Полутон; Д. Поляков; Л.В. Ракова та інші.

Дослідники, які вивчають молодіжну культуру, зазначають, що, незважаючи на свою автономність, вона не є чимось незалежним, цілісним і закінченим (В. С. Біблер; Т. Б. Щепанська). Її зміст завжди є похідним від культури дорослих. Це означає, що з розвитком суспільства, із трансформацією його культури загалом відбуваються суттєві зрушення й у молодіжній культурі. У зв'язку з цим цікаві роботи про соціокультурні трансформації сучасного суспільства. На думку ряду вчених - Д. Белл; З. Бжезінський; П. Друкер; А. Д. Єляков; В. Л. Іноземців; І. Масуда; О. Тоффлер; А.Д. Урсул та інших «саме процеси поширення інформаційно-телекомунікаційних технологій детермінували перехід до постіндустріального, а згодом до інформаційного суспільства. Ними були здійснені спроби охопити процес у цілому, осмислити та описати загальний напрям змін у культурі в рамках проблематики трансформації індустріального суспільства в інформаційне». В рамках цих концепцій велика увага приділяється поширенню інформаційно-

телекомунікаційних технологій у різних сферах життя людини, фрагментації суспільства та його культури (О. Тоффлер), глобалізації (У. Бек; Е. Гідденс; Р. Робертсон), віртуалізації та міфологізації (С. В. Бондаренко, Д. В. Іванов, М. М. Кузнєцов).

Важливою особливістю сучасного світового ладу є процес глобалізації. Різні вчені по-різному оцінюють це явище і часто оцінки діаметрально протилежні. Для нас важлива участь молоді у русі антиглобалізму, її роль у русі та небезпеці, які цю участь супроводжують. Питанням глобалізації та участі у цьому процесі молоді у своїх працях приділяли пильну увагу О.Г. Арбат, О.Т. Богомолів, А.А. Галкін, М.С. Делягін, М.В. Ільїн, Ю.А. Красін, В.Б. Кувалдін, В.М. Колонтай, К.С. Лосєв, В.І. Толстих та ін.

У сучасних реаліях особливу увагу необхідно приділяти негативним проявам у молодіжному середовищі в епоху постмодерну: екстремізму, контркультурній релігійності, тероризму тощо. Дані проблеми досить популярні у сучасних дослідників, але, на жаль, багато хто з них не дає комплексної оцінки і, що ще важливіше, не визначають шляхи їх вирішення. У цьому плані можна назвати роботи А.С. Ахієзер, К.С. Гаджієва, Н.В. За-гладіна, М.П. Одеського, О.О. Кара-Мурзи, А.С. Панаріна, В.П. Римського, А. Брасса, Ю. Іванича, Муфтія Равіля Гайнутдіна та ін. Тероризм, як соціокультурний феномен у своїх роботах вивчали Р. Жірап, Ж. Батай, Й. Хейзінга, Дж. Ф. Бірлайн та ін. Виділення культурно-феноменологічних типів тероризму неможливо без використання матеріалу, викладеного в працях Г. Джемалія, О. Коновалова, О. Рашида, О. Панченка, О. Большакова та ін. У цих дослідженнях автори аналізують поширення в молодіжному середовищі сектантських ідей та вплив на молодь сект деструктивного та окультистського характеру. Роботи Н.А. Алмаха, О.П. Шама-ва, С.Г. Компанець, Н.А. Яковлева та ін. присвячені духовному розвитку свідомості молодої людини. Важливо відзначити роботи С. Степанова, Є. Балагушкіна, Е. Бенца, А. Меня, Ю. Сандулова, Т. Роззака.

Останнім часом з'являється ряд публікацій, дисертаційних праць присвячених аналізу впливу інформаційно-комунікативного простору сучасного суспільства на ціннісні орієнтації молоді, на молодіжний спосіб життя, на молодіжну культуру загалом. Серед дисертаційних досліджень необхідно виділити роботи Т. М. Алпеевої, К. А. Булденко, О. О. Вершиніна, О.І. Єгоршева, Ю.В. Коврижних, В.Ю. Марченко, І.В. Гібельова, Т.І. Ковальнової, С.І. Курганського та ін. Також існує низка публікацій, присвячених аналізу нових субкультурних утворень, створених завдяки поширенню інформаційно-телекомунікаційних технологій. Але якщо теоретичні аспекти соціокультурних змін вже досить опрацьовані, то прикладні соціологічні дослідження процесів трансформації молодіжної культури під впливом інформатизації досі проводилися вкрай мало. У разі автори, зазвичай, обмежувалися описом окремих феноменів молодіжної культури сучасного суспільства.

Теоретичний аналіз наукової вітчизняної та зарубіжної літератури з досліджуваної проблеми показав необхідність поглибленого вивчення молодіжної культури за умов інформатизації сучасного суспільства. Великий емпіричний і теоретичний матеріал зібраний у різних галузях наукового знання про культуру та молоді, але необхідно здійснити комплексну роботу, яка дасть цілісне уявлення про підстави трансформації молодіжної культури в умовах інформатизації суспільства.

Концепції постіндустріального та інформаційного суспільства досліджені у працях Д. Белла, З. Бжезінського, В. Л. Іноземцева, І. Масуда, О. Тоффлера, А. Турена, теоретичні положення соціології молоді (Ю. А.Зубка, С.Н. Іконнікова, Є. Г. Слуцького, В. І. Чупрова), методи вивчення молодіжних субкультур, представлені як у роботах зарубіжних дослідників (М. Брейка, К. Маннгейма, Т. Парсонса, Н. Смелзера, Б. Філіпса та інших), і вітчизняних (С. М. Іконнікова, З. І. Левикова, В.Т.Лисовський, В.А. Луков, Т. Б. Щепанська та інші).

Аналіз концепцій дозволяє виділити ряд основних теорій, які розкривають загальні питання соціалізації: теорії соціального функціонування (Ф. Гіддінгс, Е. Дюркгейм), інтеріоризації та ідентифікації (Е. Маккобі, З. Фрейд, С. Холл), соціального навчання (А. Бандура, С. Беккер), групової динаміки (Дж. Картрайт, К. Левін), рольову теорію (Р. Кулі, Дж. Мід), структурно-функціональний аналіз (О. Брім, Т. Парсонс, В. Уїллер), гуманістичну психологію (А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм) та інші.

Особливості соціалізації вивчає західноєвропейська соціологічна школа, яка має власну інтерпретацію процесу соціалізації особистості. Представники біхевіоризму та необіхевіоризму (А. Бандура, Б. Скіннер, Е. Торндайк, В. Уолтере) розглядають соціалізацію як процес соціального навчання. У школі символічного інтеракціонізму (Д. Джекс, Л. Колберг, Дж. Мід, Т. Ньюком, Д. Хорк) досліджували соціалізацію як процес і результат соціальної взаємодії людей. Представники структурно-функціонального напрямку розглядають соціалізацію як процес повної інтеграції особистості соціальну систему, у ході якої відбувається її пристосування (Р. Мертон, Т. Парсонс, П. Сорокін). Теоретичні розробки останніх років (Д. Гойлен, Н. Смелзер, Р. Тернер, К. Тільман, К. Харрельман, П. Штомпка) представляють процес соціалізації як акт продуктивної переробки зовнішньої та внутрішньої соціальної реальності. По Ю. Хабермасу, «особистість індивідуалізується через процеси соціалізації всередині історичного процесу» [14].

Науковий розгляд феномену «молодь» сприяв розвитку особливого науково-дослідного спрямування – соціології молоді з широким спектром дослідницьких підходів. Провідна позиція належить структурному функціоналізму, що зіграв важливу роль у створенні теорій міжпоколінної взаємодії, «сексуальної революції» (Г. Маркузе, В. Райх), «Конфлікту поколінь» (Д. Белл, Р. Мертон, Е. Фромм, Ш. Ейзенштад), соціальної мобільності та професійної соціалізації молоді (А.С Капто, А.С Колесніков, В.А. Мансуров, В.М. Шубкін). Молодь як носій певних психологічних та соціальних рис

представлена у роботах таких авторів, як Дж. Колеман, Ф. Райє, С. Холл, Х. Шельскі, Е. Еріксон.

Вивчаючи соціальні процеси та явища в аспекті феноменології людської культури, сучасні дослідники розкривають механізми поколінської єдності, соціокультурної трансляції матеріального та духовного досвіду людства новим поколінням молоді (М.М. Єлутіна, Ю.А. Левада, В.Ф. Левичева, І.С. Кон, Д. Л. Костянтиновський, В. В. Павловський), соціально-психологічні механізми відносин у соціумі (Б.Г. Ананьєв, Г.М. Андрєєва, Б.Д. змін у житті та відносинах народів), етнокультурні детермінанти соціалізації молоді (А.О. Бороноев, К.П. Каліновська, Л.М. Коган, Є.Р. Ярська-Смирнова).

Особливості молодіжних субкультур та молодіжних групових ідентичностей опиняються у центрі уваги робіт Т.Г. Ісламшиної, А.Л. Салагаєва, Є.Л. Омельченко. Загальнотеоретичне обґрунтування місця та ролі молоді в суспільстві, що трансформується, вироблення нових стратегій її соціальної взаємодії представлені в роботах В.В. Гаврилюк, А.С. Запесоцького, Ю.А. Зубок, Ю.Р. Хайруліною [15].

Значний вплив вивчення різних проблем молоді надали Н.В. Боряз, Л.П. Буєва, Б.А. Грушін, В.В. Журавльов, С.М. Іконнікова, І.М. Іллінський, О.М. Козлова, І.С. Кон, В.Т. Лісовський, В.А. Родіонов, Л.Я. Рубіна, М.М. Руткевич, Б.А. Ручкін, В.П. Чупров, В.М. Шубкін та ін.

У сучасних умовах деформації цінностей значне місце займає вивчення змісту моральних імперативів, співвідношення мотивів та вчинків. Вивчаються моральні засади поведінки молодих людей (В.Т. Лісовський, В.К. Сергєєв, А.І. Шендрік), у тому числі в умовах нового ринку праці (В.С. Боровик, А.Л. Маршак, П.Н. Новіков, В. А. Похвощов, О. В. Ромашов), в освіті (Е. М. Андрєєв, Ю.Р. Вишневський, Л.А. Гегель, В.І. Добриніна, Д.Л. Костянтинівський, Т.М. Кухтевич, А.В. Миронов). Розглядається зміна спрямованості мотивації, соціального регулювання та саморегуляції молоді в умовах невизначеності та ризику (Ю.А. Зубок, В.І. Чупров).

Проблема впливу засобів масової інформації та реклами розкрита у працях П.І. Бабочкина; Є.А. Гришина; С.П. Іваненко; І.М. Іллінського; С.І. Левікової; В.Т. Лісовського; А.М. Осипова, В.В. Матвєєва П.А. Чукреєв; В.І. Чупрова, Ю.А. Зубка, К. Вільяма та інших. Свідомість людини піднімалася на роботах М.В. Гершун, Б.А. Грушіна, Е.Д. Дагбаєва, Г.Г. Ділігенського, Г.С. Мельник, Є.Є. Проніна, В.С. Степіна, Ж.Т. Тощенко, Є.Б. Шестопал.

Важливе значення мало звернення до праць вчених, які займаються вивченням проблем молоді у східному регіоні: Т.М. Бояк, С.Б. Гришаєва, З.А. Данилової, В.В. Затєєва, І.І. Осінського, Ю.Б. Рандалова, Л.Г. Сандакової, В.М. Шубкіна. У роботах названих дослідників аналізуються проблеми соціальних процесів, які у молодіжному середовищі, становища цієї соціально-демографічної групи у структурі суспільства, соціалізації особистості, в динаміки ціннісних орієнтацій молоді, освіти. На регіональному рівні розглядаються проблеми патріотизму, громадянськості молоді, молодіжної ідентичності (А.О. Бороноев, Н.К. Жамсуєва, А.А. Зеленін, Ф.Н. Подустов, Г.Б. Рябова, Н.В. Сверкунова, Ц.Ц. Чойропов) [21].

Вивченню процесу соціально-професійного самовизначення молоді, що включає формування та реалізацію стратегій здобуття професійної освіти і початку трудової кар'єри в сучасному суспільстві, що трансформується, соціокультурної детермінованості соціально-економічних уявлень сучасної молоді присвячені роботи Г.С. Солодової, І.І. Харченко [16].

Таким чином, генезис молодіжної культури та її соціокультурні трансформації досить добре вивчені у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників.

1.3. Генезис молодіжної культури

Молодіжна культура – феномен ХХ ст. Ні у ХІХ ст., ні ХVІІІ ст. — столітті Просвітництва, ні в більш ранні історичні епохи молодіжної культури як такої не існувало, тому що не було молоді як багатомільйонної соціально-демографічної спільності, що має свої специфічні інтереси, уявлення про свою історичну місію, особливу систему цінностей і норм, світосприйняття, відмінне від світосприйняття інших соціальних та соціально-демографічних груп. Як свідчать численні історичні джерела, що дійшли до нас, протягом століть період дитинства та юнацтва практично у всіх країнах західного світу був гранично стислим і закінчувався значно раніше, ніж зараз. Власне, він обчислювався декількома роками для тих, хто народився в бюргерських або дворянських сім'ях, і роком-двома для тих, хто народився в селянській сім'ї. Це було з тим, що середня тривалість життя європейської людини протягом століть становила менше половини від середньої тривалості життя громадян високорозвинених держав сьогодні. Людина у віці 20 років як за часів Августина Блаженного та Піко делла Мірандола, так і за часів Робесп'єра та Дантона і навіть за часів Шеллі та Байрона вважалася цілком дорослою, а 50-річна — старим. Наполеонівські маршали і «генерали 1812 року», які, як писала М. Цветаєва, «одним запеклістю волі брали серця красунь і скелю», були молодими лише з погляду сьогодення.

У зв'язку з тим, що було неможливо задовольнити основні потреби суспільства через низьку ефективність суспільного виробництва, що базувалося на ручній праці, у виробництво товарів та послуг залучалися мільйони індивідів. Виняток становили діти з дворянських, заможних бюргерських сімей, із сімей духовенства, інтелектуальної еліти і т.д., які могли собі дозволити утримувати молоду людину до здобуття освіти та набуття ним того соціального статусу, на який він міг розраховувати за фактом своєї приналежності до того чи іншого стану. Проте чисельність цієї групи була дуже невелика, до того ж у

дворянських, й у бюргерських сім'ях вважалося дуже розумним залучати дітей до діяльності, якою займалися представники старших поколінь. «Прикладом може бути історія життя лорда Байрона, якого у 12-річному віці вивозили до парламенту, щоб він звикав до обстановки та виробляв навички законотворчої діяльності. Таким чином, в умовах, коли більшість населення проживало в селі, коли представники нижчих верств населення в силу економічної необхідності були змушені з дитячих років брати участь у виробничій діяльності, коли період між фізичною зрілістю та включенням у доросле життя становив максимум два-три роки, молоді як масової соціально-демографічної групи, що володіє самосвідомістю, чітко вираженими уявленнями про власні інтереси та потреби, можна було говорити лише з відомою умовністю. Відповідно, з певною умовністю можна було говорити і про молодіжну культуру як результат креативної діяльності цієї соціально-демографічної групи» [26].

Молодь як широка соціально-демографічна спільність, що включає представників різних соціальних груп і верств певного віку, виникла відносно недавно. «І час її виникнення збіглося з початком першої науково-технічної революції, під час якої відбулися докорінні зміни у матеріально-технічному базисі суспільства. Завдяки впровадженню наукових винаходів, появі нових джерел енергії, більш досконалих форм організації виробництва, було досягнуто продуктивності праці, якої не знало людство за історію свого існування. Виникла реальна можливість задоволення якщо не всіх, то більшості матеріальних та духовних потреб сучасної людини. У умовах стало можливим відмовитися від практики залучення до виробничої діяльності багатомільйонних мас молодих людей, які отримали право вибору через зникнення фактора економічного примусу до праці» [18].

У конституюванні молоді як особливої соціально-демографічної спільності важливу роль відіграла ще одна обставина. Поява складної техніки вимагає різкого збільшення термінів підготовки до самостійної трудової діяльності. «Якщо раніше — у XIX столітті — для оволодіння більшістю

масових спеціальностей, припустимо, в сфері машинобудування, вимагалось від кількох днів до кількох тижнів, то тепер цей термін збільшився у кілька разів. Сьогодні, щоб керувати верстатом-автоматом або обробляти дані на комп'ютері, потрібна освіта не нижче середньої. Відповідно і термін перетворення, наприклад, учня автомеханіка на автомеханіка розтягується на кілька років» [18].

Існує ще одна причина появи молоді як особливої соціально-демографічної спільності. Це розчарування молодих людей у тих ідеалах, які надихали покоління їхніх батьків і дідів протягом кількох десятиліть, і насамперед розчарування у тому суспільному ідеалі, який буржуазними ідеологами ставився як зразок досконалості. «Після початку "полювання на відьом", що розгорнулася в США та інших країнах Заходу в середині 50-х років, різкого погіршилося становище трудящих мас, що стало наслідком настання монополістичного капіталу на права трудящих у повоєнний час. Після початку війни в Кореї, встановлення диктаторських режимів у Гватемалі, Гондурасі, Панамі, Аргентині, виникнення безлічі агресивних військових блоків, формування системи неоколоніалізму, посилення протистояння між багатою Північчю та жебраком Півднем для більшості молодих людей стало ясно, що надія на встановлення нового, справедливого світопорядку, створення суспільства, що базується на засадах справжньої демократії, справедливості та соціальної рівності, є ілюзорною. Вони стали розуміти, що держава, біля гонівлі якої стоять представники монополістичного капіталу, ніколи не піде на обмеження прав великих власників, що інтереси істеблішменту та більшості молоді принципово розходяться. Найбільш повно подібні умонастрої знайшли своє відображення в працях ідеологів «нового лівого руху», які піддали жорсткій критиці як ідейно-світоглядні основи, так і практику буржуазного суспільства» [3].

Зіграло свою роль у набутті молоддю статусу соціально-демографічної групи, що займає особливе місце в соціальній структурі суспільства, і поява

принципово нових способів виробництва, і передача інформації за допомогою аудіо- та відеомагнітофонів, і винахід електромузичних інструментів, принтерів, ксероксів, CD-ROMов, Інтернету, завдяки яким «значна частина молоді отримала можливість для несанкціонованого вираження своєї творчої активності, для створення артефактів, які найбільш повно відповідають її уявленням про красу, добро і справедливість» [7].

Молодіжна культура – це результат діяльності молодіжних спільнот, що виникли внаслідок самоорганізації. «У цьому вся вони нагадують об'єднання індивідів, що у умовах патріархального суспільства, де результаті комунікації виникає певна система відносин, утворюється ієрархія, де зв'язки замикаються на лідера, влада якого виходить з його особистому авторитеті» [3].

Молодіжні субкультури мають власну систему символів, з допомогою якої відбувається впізнання «своїх», тобто. тих, хто належить до цієї культури та є носієм її цінностей. Головним компонентом молодіжних субкультур є музика, яка створюється або носіями даної культури, або запозичується з пласта духовних продуктів, що належать до іншої субкультури.

Значна частина існуючих молодіжних субкультур має яскраво виражену контркультурну компоненту. Це пов'язано, насамперед, із певними соціально-психологічними особливостями молоді, якій властива категоричність суджень, максималізм, неприйняття жорсткої нормативної регламентації, загострене емоційне сприйняття того, що відбувається, підвищена збудливість, ідеалізація новизни, дух протиріччя. Добре відомо, що для значної частини молодих людей «немає пророків у своїй вітчизні», що їм тісно в рамках життєвих правил, якими керувалися їхні батьки та діди, що їх тяжить підпорядкування існуючим нормам. Саме з цих особливостей молодь часто вступає у конфлікт із тими, хто поділяє їх світоглядних позицій. Типовим у плані є конфлікт «батьків і дітей», яскраво показаний у однойменному романі І.С. Тургенева.

Однак це не є підставою для встановлення знаку рівності між молодіжною культурою та контркультурою. «Ряд молодіжних субкультур

базується на цінностях, що збігаються в основному з цінностями суспільства. Артефакти, створені в рамках таких молодіжних субкультур, органічно входять рано чи пізно у тканину культури того чи іншого суспільства, набуваючи легітимності та суспільної значущості» [9].

Молодіжна культура може інтерпретуватися як форма пошуку молоддю свого місця у світі, форма самоствердження, вираження креативного потенціалу, утвердження альтернативної життєвої позиції. Іншими словами, носіями цінностей молодіжної культури не є та сама соціальна спільність з постійним складом членів. Перехід індивіда в іншу вікову групу, зміна його соціального статусу, як правило, призводять до того, що він пориває з уподобаннями молодості, істотно коригує систему своїх ціннісних орієнтацій.

Про те, які зміни відбуваються з носіями цінностей тієї чи іншої молодіжної субкультури, можна судити за фільмом Л. Вісконті «Сімейний портрет в інтер'єрі», де розповідається про долю одного з активістів «нового лівого руху», який після того, як рух пішов на спад, досить органічно вписався в істеблішмент, прийнявши «правила гри», що існували у світлі Італії.

«Молодіжні субкультури майже завжди прагнуть закріпити найважливіші їм світоглядні сенси у яскравій експресивній формі, найчастіше незрозумілою представникам інших соціальних суспільностей. Це з тим, що молодь по-своєму осмислює естетичні якості світу, наповнюючи новим змістом такі поняття, як «прекрасне», «потворне», «художній смак». Вона, як свідчить практика, намагається змінити простір, в якому існує, і створити нову естетичну реальність, яка найбільш повно відповідає її естетичному ідеалу» [13].

У молодіжному середовищі, як ні в якому іншому, помітне тяжіння до позанаціональних та неідеологізованих форм культури. «Як харизматичні лідери молодіжних субкультур, так і рядові члени тієї чи іншої субкультурної спільності наголошують, що їх не приваблює жодна з існуючих ідеологій, що політика — «брудна справа», в якій вони не брали і не братимуть участі, якщо

вони і моляться богам, то ці боги аж ніяк не «публічні політики» і не творці соціально-філософських та економічних доктрин, спочатку неспроможних, бо будь-яка ідеологія є «хибною свідомістю» [12].

Свідомо відмовляючись від позиціонування себе як прихильників тієї чи іншої політичної сили або носіїв тієї чи іншої ідеології, члени субкультурних спільнот, проте, часто виявляються втягнутими в політичну боротьбу. Прикладом може бути історія «соціального року», що виник хвилі молодіжного протесту 60-х. Ті, хто його створював, зокрема гурт «Rolling Stones», виступали з позиції жорсткої критики буржуазного суспільства, викриття системи придушення особистості, що склалася, і маніпуляції масовою свідомістю, про що можна судити з їхньої знаменитої композиції «Стіна». Іншим прикладом може бути творчість вітчизняних рок-груп «Наутілус-Помпіліус», «Кіно», «Акваріум», «ДДТ» та інших, які дуже багато зробили для того, щоб впровадити в молодіжну свідомість ідеї громадянського суспільства, буржуазної демократії, приватної власності як основи політичної та економічної свободи.

«Молодіжні субкультури мозаїчні та недовговічні. Вони змінюються із приходом кожного нового покоління. Однак при зміні поколінь відбувається, як правило, трансформація ідейно-світоглядних характеристик молодіжних субкультур, що стосується форм прояву, то їм властива повторюваність» [16].

Виходячи з того, що молодь представляє складну освіту, що складається з груп юнаків і дівчат, що належать до різних соціально-класових, соціально-професійних та поселенських спільнот, що мають різні інтереси, можна виділити різні молодіжні субкультури, що дуже суттєво відрізняються один від одного базовими цінностями, спрямованістю діяльності членів тих чи інших субкультурних угруповань, значимістю тих артефактів, які ними створюються.

РОЗДІЛ 2

СОЦІОКУЛЬТУРНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІ ТА МОЛОДІЖНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

2.1. Молодь як соціокультурна спільність

Будь-яке суспільство характеризується своєю соціальною структурою. У структурі соціуму відбивається складна система взаємовідносин для людей, розподіл їх за статтю та віком. Серед демографічних груп у суспільстві виділяються діти, підлітки, молодь та доросле населення. Кожна з вікових груп має свої особливості, показники, місце та значення у житті суспільства. Молодь є окремою соціально-демографічною групою, що відрізняється віковими рамками та статусом. «Це покоління людей проходить стадію дорослішання та становлення особистості – від дитинства та юності до соціальної відповідальності. Молодь виступає не тільки як певна вікова група, а й як найважливіша соціокультурна спільність, від якої великою мірою залежить розвиток суспільства загалом. У фокусі гуманітарних досліджень молоді як особливої соціально-демографічної групи перебувають: становище молоді у суспільстві, її ціннісні орієнтації та їх вплив на молодіжні установки, особиста та професійна самоідентифікація молодих людей, державна молодіжна політика та шляхи її реалізації у різних соціумах» [6].

Культурний досвід різних спільнот, протиріччя між широтою охоплення емпіричних явищ та різноманіттям підходів до вивчення молоді можуть призводити до деяких відмінностей у характеристиці цього феномену. У 1978 р. соціолог, етнолог і філософ П'єр Бурдьє сказав: «"jeunesse" n'estqu'unmot (молодість - це просто слово). Але як показує культурно-історичний розвиток, будь-яке обговорення діяльності молоді, молодіжної політики чи досліджень молодіжних груп порушує складні питання. У тому числі значення поняття «молодь», соціально-культурне та історичне сприйняття

молоді, і навіть вплив культурних, соціальних і політичних процесів та його наслідків на наше розуміння життя молоді. Досліджуючи амбівалентність та зміни молоді у різних культурних, соціальних та політичних та умовах, розглянемо та проілюструємо деякі з проблем, що лежать в основі цього поняття. Складність соціальних, культурних, політичних та історичних процесів призвела до розуміння молоді як окремої соціокультурної категорії, динаміку соціального конструювання якої необхідно вивчати» [6]. Молодь - одне з найважливіших елементів соціуму.

Зазвичай до молоді відносять людей віком від 14 до 31 року, які є найактивнішою та найдинамічнішою частиною суспільства. Саме представники молоді просувають інноваційні ідеї свого часу та сприяють змінам, що відбуваються у суспільстві.

Однією з найважливіших характеристик молоді є те, що люди цієї категорії перебувають у репродуктивному віці та можуть суттєво впливати на демографічну ситуацію в країні. Демографічна поведінка молодих людей відбивається на багатьох соціальних процесах. Наприклад, при демографічному піднесенні чи спаді суттєво змінюється ситуація на ринку праці. Від кількості претендентів на робочі місця залежать затребуваність та зайнятість найактивнішої та працездатної частини населення – молоді.

«Незважаючи на те, що молоддю прийнято вважати людей певного віку, дуже складно виділити їхні загальні чіткі параметри. Проблема в тому, що до когорти молоді входять індивіди, які мають принципово різні соціальні статуси: 14–15-річні школярі, учні середніх навчальних закладів, 24-річні студенти, працівники підприємств та організацій, 25–30-річні висококваліфіковані спеціалісти» [10].

Слід враховувати, що цілісний процес соціалізації та індивідуалізації молоді розпадається ще й на часові етапи, відповідно до яких молодь зазвичай ділять: на підлітків (до 18-ти років), власне молодь (18–24 роки) та молодих дорослих (25–30) років (можуть бути й інші градації молодих людей). Ще одна

складність – наявність абсолютно різного соціального статусу молодих людей в одному віці. Наприклад, у 25 років хтось може бути студентом університету, а хтось – керівником відділу у великій компанії. Саме тому такі критерії, як зайнятість, рівень знань та доходу, проживання окремо від родичів та багато інших, не можна виділити та об'єднати в окрему конкретну структуру.

До того ж, частина молодих людей, які ще не визначилися зі своїм становищем у суспільстві, мають особливі соціально-психологічні якості. «У них немає чітких життєвих цілей, вони відрізняються внутрішньою суперечливістю, низьким рівнем толерантності та компетентності у різних соціальних та культурних питаннях, а також деякою нестійкістю психіки, що не обов'язково і не завжди є негативною якістю. Молоді люди загалом схильні гостріше і емоційніше реагувати зміни, які у суспільстві та світі, ніж старші представники соціуму» [8].

Виникають труднощі і за класифікації молоді за сімейним станом. Незважаючи на те, що в ієрархії цінностей молоді традиційно домінує сім'я, інститут сім'ї та шлюбу останнім часом зазнає значних змін. Серед альтернатив шлюбу найбільш широке поширення сьогодні отримав так званий громадянський шлюб. Він збільшує кількість офіційно неповних сімей та дітей, які народилися у жінок, які не перебувають у зареєстрованому шлюбі, хоча насправді батьки живуть разом і разом виховують своїх дітей. У разі громадянський шлюб розцінюється як співжиття, тобто. він офіційно не зареєстровано у державних органах.

Молодіжна культура завжди впливала на культурно-історичний розвиток суспільства. «Проте згодом змінюється як соціально-демографічна ситуація в суспільстві, а й саме суспільство, його цінності, традиції та норми, стереотипи мислення, свідомість окремо взятої людини і самосвідомість нації. Якщо дивитися в історичній ретроспективі, то ми переконуємося, що молодь епохи колективізації та індивідуалізації країни, молодь так званих періодів «хрущовської відлиги», «брежневського застою», – всі вони суттєво

відрізняються одна від одної своїми ціннісними орієнтаціями, соціальною активністю, соціальними та духовними потребами, оцінками минулого, сьогодення та майбутнього, способами життєдіяльності загалом. Ці відмінності досить чітко виявляються при взаємодії представників різних поколінь: дідусів, батьків та дітей, і часто є основою конфлікту поколінь. Представники одного покоління з цілковитою підставою можуть заявити представникам інших поколінь, що й у молодості були іншими і звичаї у суспільстві панували зовсім інші, ніж сьогодні» [12].

Молодь відрізняється з інших демографічних груп креативним підходом до вирішення поставлених завдань. Саме ця частина суспільства змушена брати на себе наслідки раніше прийнятих рішень попередніх поколінь і знаходити нові рішення проблем, що виникають. Майже у всіх сферах соціальної діяльності молодь виявляє свою креативність – неординарний, творчий підхід. В історії є багато прикладів креативного підходу молодих людей до звичних речей, у тому числі тих, що завершилися видатними відкриттями.

Саме молодь ініціює основну громадську діяльність, використовує та впроваджує сучасні технології, а також найгостріше реагує на всі зміни у суспільстві. «Молодь – чуйний індикатор змін, що відбуваються в суспільстві, а її ціннісні орієнтації безпосередньо впливають на оновлення та модифікацію суспільного життя. Тому за значної важливості ціннісних орієнтацій у життєдіяльності всіх поколінь людей особливу значимість їх вивчення набуває у процесі вироблення та її реалізації життєвих планів саме молоді (Е.М. Бабосов)» [10]. Молодь становить значну частину населення світу; «саме вона приймає рішення, згідно з якими розвивається і розвиватиметься сучасний світ; їй доведеться зіткнутися з наслідками як минулих, і нинішніх проблем. Вона буквально визначає сьогодення і майбутнє будь-якого суспільства» [18].

Сучасна молодь порушує глобальні проблеми та привертає до них увагу громадськості. Велику актуальність та загальний інтерес у світовому цифровому просторі мають політика (заклик до скасування бойових дій у низці

держав світу, боротьба з домашнім насильством на законодавчому рівні), проблеми екології, економіки, культури (просування національної культури, розвитку театрів та вільного мистецтва), психологічного здоров'я людей (самовизначення особистості в соціумі), благодійності та багато інших.

Останнім часом одним із найпоширеніших та найефективніших каналів із привернення уваги громадськості стали соціальні мережі – місце молодіжної комунікації. Тут, наприклад, «велику популярність мають екоблогери – люди, які висвітлюють сучасні екологічні проблеми. У соціальних мережах на популярних майданчиках Instagram та YouTube блогери пропонують своїм передплатникам способи ведення екологічно чистого способу життя. Саме молоді люди організовують та проводять акції та заходи, що привертають увагу громадськості до проблем навколишнього середовища. Причому екологічні проблеми – це лише один з багатьох напрямків діяльності у сучасній молодіжній культурі» [18].

«Молодіжна культура – це специфічний світ артефактів, алгоритмів креативної діяльності, цінностей, моральних та естетичних норм, що створюються у молодіжному середовищі для регуляції поведінки індивідів, що належать до цієї соціально-демографічної групи» [5]. Завдяки продуманій молодіжній політиці у державі енергію молодих людей можна направити на вирішення завдань для успішного розвитку суспільства.

Таким чином, молоддю називається соціально-демографічна група, що знаходиться в репродуктивному віці, що має свої соціальні, культурні та психологічні риси, зумовлені віковими особливостями, місцем молодих людей у суспільстві, а також особливостями середовища, в якому вони зростали. Ця соціокультурна група грає визначальне значення у соціально-демографічній структурі суспільства, впливає на процеси, що відбуваються у всіх сферах суспільного життя: виробництві, науці, літературі, мистецтві, фізичній культурі та спорті.

«Молодь – найактивніша та ініціативна частина суспільства, сполучна ланка, так званий «міст», через який практично здійснюється наступність поколінь. За допомогою молодих людей у соціумі накопичується, аналізується, а потім реалізується інтелектуальний, культурний та виробничий досвід та потенціал. У перехідному періоді від дитячо-юнацького віку до зрілості встановлюється зв'язок у соціально-демографічних процесах, які у суспільстві» [15].

Молодь різних поколінь та різних культур відрізняється один від одного за своїми ціннісними орієнтаціями, соціальною активністю, способом життя та мислення, за оцінками досвіду минулого, конструювання сьогодення та прогнозування майбутнього через розходження в історичному, географічному, політичному, соціальному та культурному дослідах. Проте саме «молодіжне покоління центрує у собі особливості конкретної культурної епохи, тому дослідження динаміки цієї соціокультурної спільності має науковий інтерес та соціальну значимість» [4].

Особливості соціального стану молоді: перехідність становища; високий рівень мобільності; освоєння нових соціальних ролей (працівник, студент, громадянин, сім'янин), пов'язаних із зміною статусу; активний пошук свого місця в житті; сприятливі перспективи у професійному та кар'єрному плані.

В наш час культурний розвиток, культурні запити молоді не завжди відповідають як пропозиції з боку традиційних інститутів культури, так і суспільним уявленням про справжні культурні цінності. «Молоде покоління виявилось у складній ситуації, оскільки для суспільства початку XXI століття характерні докорінні зміни, що надають сильний вплив на сферу духовного життя, породжуючи, зокрема, такі масштабні та небезпечні явища, як розпад суспільства на окремі соціокультурні простори, втрата самоідентичності та конфлікт поколінь. Інтенсифікація цього процесу великою мірою пов'язана з інформатизацією суспільства. Природний шлях соціокультурного відтворення

виявляється у функціонуванні спеціальних молодіжних субкультурних утворень із системою цінностей, соціальними нормами, стилем життя, атрибутами. У зв'язку з цим саме зараз виникає актуальна потреба у вивченні процесів, що відбуваються у молодіжній культурі» [7].

2.2 Місце молоді у соціальній структурі сучасного суспільства

Молодь - це соціально-демографічна група, специфічні соціальні та психологічні риси якої зумовлені віковими особливостями молодих людей, процесом становлення їхнього духовного світу, соціалізації, специфікою становища у соціальній структурі суспільства.

«Соціальна структура є сукупністю стійких і впорядкованих зв'язків між об'єктивно існуючими суспільними допасами, соціальними та іншими групами, верствами та спільнотами людей. Вона відбиває диференціацію суспільства на групи, у тому мірою соціально відрізняються друг від друга» [19].

З урахуванням теми доповіді важливо зазначити, що у суспільствознавстві розрізняють соціальну структуру у широкому та вузькому значенні. У першому випадку вона включає соціальні групи, верстви і класи, колективи, етнічні спільноти, професійні, демографічні та інші громадські групи. У соціальної структури у вузькому значенні включають громадські класи, соціальні групи та верстви, тобто. групи людей, які займають особливе місце у системі суспільного виробництва, що грають певну, тільки їм властиву роль у громадській організації праці. Інші групи (демографічні, етнічні тощо.), які входять у соціальну структуру у сенсі, розрізняються між собою не місцем у системі громадського виробництва, а ознаками расового, національного, статевовікового характеру.

Статеві розподіл населення є природним, природним фактором. Були, є і будуть чоловіки та жінки, різні вікові групи. І вони матимуть місце, доки існує соціальне життя, інші альтернативи сучасній науці не відомі.

Ці природно-природні відмінності, будучи первинними, загалом не визначають соціальне становище демографічних груп, крім відмінностей, що з природним поділом праці.

Разом з тим, «функціонуючи в системі суспільного поділу праці громадського виробництва, суспільно-економічних і соціально-політичних відносин, що склалися, соціально-демографічні групи також (хоча й опосередковано) відчують вплив цих факторів на своє становище в суспільстві, на свою життєдіяльність, свій спосіб життя, у житті по-різному реалізується принцип соціальної справедливості, соціальної рівності. Про це свідчать різне становище різних соціальноетнічних груп у тому чи іншому (багатоетнічному) суспільстві, становище чоловіків і жінок на різних етапах еволюції людського суспільства, тяжке, як правило, соціальне становище для людей похилого віку, ветеранів праці, значних груп молоді» [16].

Щоб показати місце молоді у соціальній структурі суспільства, необхідно відзначити її специфіку.

Нинішня соціальна структура країн недосконала, певному сенсі безструктурна, суперечлива. Для неї характерне переважання маргінальних верств (безробітних, біженців, жебраків), що не пов'язані власне з виробництвом. Домінують крайні групи в матеріальному відношенні: надбагаті та надбідні, причому у співвідношенні (за різними джерелами) 1:20:50 і більше. Це насамперед так звані олігархи, власники найбільших нафтових, газових та інших об'єднань, деякі представники правлячого режиму, корупціонери, що наїлися рахунок державної, суспільної власності. Надбідні ж включають представників класичних суспільних класів, верств і груп, сільське і міське населення, людей розумової та фізичної праці, значні маси соціально-етнічних груп, особливо в районах недавніх (або наявних зараз) бойових дій, включаючи російськомовне населення в колишніх радянських республіках. Звичайно ж, значну частку надбідних становлять молоді люди, у тому числі в тих класах, групах та верствах, які названі вище.

«Підстави диференціації груп людей (форми власності, суспільна праця, територіально-поселенські, демографічні, етнічні) хоч і важливі, але втрачають свою колишню значимість. Якоюсь мірою це справедливо. В силу дезорієнтації людей, різкого погіршення їх суспільного (насамперед матеріального) становища, соціологи (особливо нової хвилі) у своїх дослідженнях все частіше вдаються (особливо щодо вивчення суспільної думки, ставлення до виборів, політичних об'єднань та організацій) до градації не соціально -класових та інших ознак, а так званій нормативній підставі. Мається на увазі розподіл членів суспільства з приводу прийняття та реалізації норм і принципів громадського устрою, що існував або народжувався (народився). І це пов'язано й не так із соціальним становищем особистості, соціального прошарку, групи, скільки зі своїми позицією. Це конкретно проявляється, зокрема, у підтримці значною частиною робітників (особливо молодими) приватної власності, у голосуванні пенсіонерів на підтримку тієї соціально-економічної політики президента та уряду, від якої вони самі й страждають, тощо» [2].

У той самий час, усвідомлення, погляди, установки визначаються як панівної ідеології, посилено і успішно насаджуваної сучасними засобами комунікації, а й, передусім, об'єктивним становищем людини, групи, шару. Щоправда, не відразу, а зрештою, саме вони (соціально-економічні фактори) визначають умови, побут, спосіб життя, інтереси, соціально-політичну роль у суспільстві, громадську поведінку, активність, ступінь соціально-політичної організованості, освіти, культури, професійно-виробничої підготовки, свідомість, ідеологію, погляди, духовний образ, суспільну психологію всіх елементів соціальної структури суспільства, зокрема, природно, і молоді як соціально-демографічної групи.

На свідомість, поведінку, людину впливає групи шару факт володіння (неволодіння) чи розпорядження засобами виробництва (і якими). «Факт громадської організації праці (керівники або виконавці, зайняті розумовою або фізичною працею, або взагалі не зайняті жодною працею (власники, що живуть

за рахунок доходів, дивідендів тощо; і безробітні, які живуть за рахунок соціальної допомоги, родичів, благодійних акцій та т.д.)). Саме фактом володіння - неволодіння (їх ступенем) засобами виробництва, роллю в громадській організації праці визначається як способи отримання, так і розміри тієї частки доходів, багатств, які має суспільство. Це знаходить своє підтвердження і в західних концепціях стратифікації, згідно з якими страти виділяються головним чином за такими ознаками: стан (все майно, яким володіє людина), дохід (зароблені та незароблені гроші), професія, кваліфікація, освіта (з урахуванням престижності вузу), житло (розмір, віддаленість, архітектура) та ін. Облік статусу, влади та престижу людини в суспільстві призводить до виділення трьох основних класів (за західною моделлю) у зарубіжних країнах: вищого, середнього та нижчого. У свою чергу, вони діляться на шари» [7].

Аналізуючи всі елементи соціальної структури нашого суспільства та місце у ній молоді, необхідно враховувати їхню природу і як у нормальних умовах соціально-політичного розвитку, і у умовах суспільних перетворень, стосовно сучасного етапу функціонування російського суспільства - етапу системної кризи.

Так, як відомо, основою виділення інтелігенції у соціальній структурі суспільства є кваліфікована розумова праця. Наявність навіть високої освіти не робить людину інтелігентом з погляду її місця у громадській організації праці. У світі багато тисяч і мільйонів людей, які раніше професійно займалися кваліфікованою розумовою працею, нині не мають такої можливості; у кращому разі змушені займатися нескладною розумовою працею (обліковців, рахівників, касирів, секретарів-машиністок тощо), фізичною працею низької кваліфікації або стає човниками, мішечниками. Значну їхню частину становить молоді люди. Чимала частина інтелігенції є безробітною, отримуючи (і то не завжди) мізерну допомогу з безробіття. А серед безробітних переважають жінки та молоді люди.

Ситуація посилюється (як для інтелігенції, так і всіх інших груп та спільностей) тим, що відбувається нераціональна зміна складу інтелігенції, в цілому працівників розумової праці на користь тих загонів інтелігенції, які займаються непродуктивною працею (мається на увазі зменшення чисельності та частки їх у матеріальному виробництві) з кризи у промисловості, сільському господарстві. Ставка не так на продуктивний, а спекулятивний капітал не дозволяє прогнозувати поліпшення економіки країни як основи соціального життя людей як зараз, а й у найближчій перспективі.

Ситуація ускладнюється ще й тим, що змінюється співвідношення працівників розумової виконавської та управлінської праці на користь останнього.

Другий приклад пов'язаний із співвідношенням, взаємозв'язком таких соціальних груп, як люди розумової та фізичної праці.

Взагалі для ХХ століття характерною є тенденція взаємозбагачення одного виду праці іншим, що зумовлено науково-технічним прогресом, досягненнями у галузі освіти, культури. Якщо раніше люди розумової праці були лише тонким шаром інтелігенції, службовцями-нефахівцями, нині також частково робітниками, селянами, іншими групами. Зміни у характері, умовах та змісті праці у сприятливих суспільних умовах та під впливом науково-технічного прогресу виявляються в інтелектуалізації фізичної та технізації розумової праці. Наслідком цього є зміни соціального становища цих працівників, їх зближення між собою за багатьма показниками.

Водночас у несприятливих суспільних умовах, у кризових та передкризових ситуаціях спостерігається стагнація цих процесів, збіднення змісту праці, погіршення її умов, а отже, соціального становища трудівників розумової та фізичної праці, консервація, гальмування загальносвітової тенденції перетворення праці.

У таких несприятливих умовах в Україні 90-х готовий це проявляється у занепаді життєвого рівня обох груп, у погіршенні їх якості життя, та втраті

кваліфікації, зниженні життєвого рівня, у погіршенні соціального здоров'я, у переході частини цих працівників (особливо виявилися безробітними) у маргінальні прошарки суспільства. Усе це актуалізує проблему соціального захисту, підтримки, допомоги, зокрема значних загонів молоді.

У разі падіння промислового і сільськогосподарського виробництва становище як сільського, і міського населення також різко погіршилося. І не лише у матеріальній сфері. Кризовий стан соціальної інфраструктури, помітне подорожчання всіх соціальних послуг негативно позначилося на способі життя переважної більшості і городян і селян. В умовах систематичних не виплат вчасно зарплат, затримок на місяці (а в селі та на роки) сільські жителі підтримують своє існування за рахунок підсобного господарства. Винятково важке матеріальне становище значної частини городян також змушує займатися підсобним господарством на селі. Звісно, у цьому факті треба бачити і позитивні моменти: чисте повітря, зміна праці, відпочинок від основної роботи (для працівників розумової праці) тощо. Разом з тим, заняття у підсобному господарстві на селі для більшості є вимушеним фактором, а не фактором вибору проведення часу.

Хоча, негативна тенденція має місце і в соціально-професійній структурі суспільства, яка базується на професійному розподілі праці, його галузевій диференціації. У нинішніх умовах наявність високорозвинених, середньорозвинених і розвинених галузей виробництва визначає неоднакове соціальне становище працівників цих галузей. Досить порівняти, наприклад, стан текстильної промисловості, аграрного сектора, з одного боку, та газонафтової галузі, з іншого боку. У цілому нині, природно, за нормальних умов розвитку неоднакове соціальне становище соціально-професійних груп залежить рівня технічного розвитку галузей, ступеня складності праці, рівня кваліфікації, умов праці (тяжкості, шкідливості тощо.). Саме остання обставина визначала за радянських часів досить високий рівень заробленої плати, наприклад, шахтарів. Нині, за умов кризи, саме шахтарі (та й більшість інших

соціально-професійних груп) опинилися у важкому матеріальному становищі, яке посилювалося несвоєчасними виплатами, спекулятивними махінаціями посередників з реалізації їх праці тощо.

Крім сказаного, важка життєва ситуація визначається також нерівним становищем нині у суспільстві державного, змішаного і приватного секторів виробництва. З огляду на відомої соціальної політики нинішнього політичного режиму так звані бюджетники (тобто. трудівники, зайняті у державному секторі) опинилися у становищі, коли їхню працю оплачується у кілька разів (іноді у десятки разів) нижче, ніж у приватному секторі. «Щоправда, слід зазначити, що приватний сектор є далеко нерівноцінним у цьому плані. А в державному секторі низка соціально-професійних груп (держчиновники) займають привілейоване становище порівняно з більшістю працюючих у ньому. Не можна скидати з рахунків також жорстоку експлуатацію найманих працівників у приватному секторі, невпевненість в завтрашньому дні, недотримання існуючих країни законів і нормативних актів, покликаних захищати найманих працівників. Якоюсь мірою це стосується і роботодавців, підприємців, які, в силу криміногенної обстановки, що існує в країні, не захищені від рекетирів, інших злочинних угруповань, наражаються на ризик аж до прямої фізичної розправи з ними» [9].

Сьогодні майже половина працюючої молоді працює не за фахом або зовсім не має професії.

Теоретично та практиці роботи з молоддю важливе значення мають також інші (крім зазначених та розглянутих) кваліфікації груп молоді, і саме: «мала група», «первинна група», «референтна група», формальні та неформальні групи.

«До малих груп відносять групи, між членами яких є безпосередні контакти, що досить склалися і мають тимчасовий проміжок не менше півроку. Чисельність їх становить від 2 до 50 осіб (іноді більше). До малих груп відносять колективи бригад, невеликих ділянок, малих підприємств, постійні та

тимчасові навчальні колективи, невеликі військові підрозділи та ін. Різновидом малих груп є звані первинні групи (сім'ї, групи однолітків, сусідські групи, бригади і т.д.). Соціологічне і психологічне знання таких груп допомагає нерідко вирішувати такі питання, які є нерозв'язними у формальних (офіційних) об'єднаннях, групах. Справа в тому, що мала група (у тому числі первинна) характеризується виключно високим ступенем емоційних відносин та ідентифікації членів із цими групами. Саме в них забезпечується процес первинної соціалізації та здійснюється безпосереднє входження до інших, так звані вторинні (великі та формальні) групи» [26].

Використання емоційного впливу здорових (з соціальної точки зору) членів цих малих груп на «заблуканих», зокрема, що відрізняються девіантною поведінкою, часто виявляється у спосіб, за допомогою якого вирішуються питання більш ефективно, ніж шляхом впливу на таких людей офіційних інститутів.

Те саме можна сказати про референтні групи, під якими розуміється реальна або уявна соціальна (соціально-психологічна) група, спільність, з цінностями, нормами та установками яких індивід співвідносить свою поведінку з метою їх прийняття чи порівняння.

Чималу роль вирішенні соціальних проблем молоді може зіграти облік специфіки неформальних груп, члени яких перебувають між собою у особливих соціально-психологічних, неофіційних відносинах: дружніх, товариських, відносин лідерства, престижності, симпатії тощо. «Зазвичай, такі групи складається у межах формальних (офіційних, цільових) груп. Останні мають юридичний статус, є частиною соціального інституту, організації, мають на меті досягнення якогось певного результату на основі поділу праці та спеціалізації функцій, делегування влади, встановлення постійних ліній комунікацій, системи координації дій у рамках того чи іншого соціального інституту, організації. Важливо підкреслити, що функції, цілі, правила

поведінки, як і членство у формальних групах, формалізовані, тобто. фіксовані у положеннях, інструкціях та інших нормативних документах» [7].

Облік входження людини у формальні та неформальні групи може сприяти більш ефективному подолання складних життєвих ситуацій, у яких нерідко виявляються діти, підлітки, юнаки та дівчата, інші групи населення.

За великим рахунком, коли говорять про роботу з молоддю, дітьми мають на увазі процес її соціалізації, тобто. процес становлення особистості, засвоєння індивідом цінностей, норм, настанов, зразків поведінки. І тут дуже важливо мати на увазі, якими є ці цінності, норми, установки.

«Виділяють три стадії процесу соціалізації: дотрудову, трудову та післятрудоу (дві перші цілком або частково стосуються молоді)» [13].

Для розуміння та вирішення тих проблем важливо розрізняти первинну та вторинну соціалізацію. «Первинна соціалізація пов'язані з безпосереднім оточенням людини, тобто. батьків, братів і сестер, бабусь і дідусів, близьких і далеких родичів, що приходять нянь, друзів сім'ї, однолітків, вчителів, лікарів, тренерів і т.д. Вторинна соціалізація здійснюється опосередкованим, формальним оточенням, впливом установ та соціальних інститутів. Якщо первинна соціалізація грає велику роль ранніх етапах життя, то вторинна - на пізніх» [15].

І коли говорять про основних агентів (учасників) соціалізації, то мають на увазі саме ці два види соціалізації: сім'ю, школу, коло друзів чи однолітків, ЗМІ та соціально-політичні організації.

2.3. Характеристика діяльності молоді та молодіжних організацій

«Молодіжні громадські об'єднання як форма прояву соціальної активності молодого покоління розвиваються сьогодні на якісно іншому рівні.

Переживаючи у зв'язку з трансформацією суспільства новий етап становлення, вони поступово інституціоналізуються, починають складатися єдину структуру зі специфічними правилами і механізмами функціонування. Їхня різноманітність за масштабами, цілями та особливостями світогляду становить великий інтерес для соціологічного аналізу» [9].

Перехід від рухомої структури до стабільної супроводжується широким спектром проблем та протиріч. «Розвиток молодіжних об'єднань за сучасних умов характеризується нестійкістю, швидкими темпами змін. Їм доводиться «вибудовувати» свою діяльність у суспільстві, спираючись на нові орієнтири, шукати інші ефективніші форми взаємодії з молоддю, політичною владою, ЗМІ, комерційними організаціями, а також між собою» [18].

«Дані об'єднання, з одного боку, виступають суб'єктами соціальної політики, які представляють інтереси різних груп молоді – цим вони сприяють посиленню ролі молодіжних ініціатив, розвитку інститутів громадянського суспільства. У той самий час, нерідко пріоритетом своєї діяльності стає реалізація «державного замовлення», стримування деструктивних проявів молодіжної активності – у разі організації та руху служать інструментом виховання і контролю молодого покоління. Тому набуває значущості питання про їхні домінуючі соціальні функції» [3].

Крім того, останніми роками збільшується кількість «штучних», кон'юнктурних об'єднань, що створюються «зверху» (державною владою) або «з боку» (екстремістськими організаціями, закордонними фондами, комерційними структурами) та розглядають молоде покоління як об'єкт маніпуляції. В результаті молодь перетворюється на якусь подобу «ковдри», яку «тягнуть» у різні боки політичні сили, що протистоять один одному.

Соціально-економічні, демографічні, політико-правові зміни, що відбуваються у світі в перехідний період, актуалізують проблему адаптації молодого людини до умов життя, що змінилися. Криза ідей, у свою чергу, вилилася у повсюдний розвиток асоціальних явищ (наприклад, тероризм та

радикальне сектантство). Дуже сумно, що в деструктивні процеси, що відбуваються у світовій та вітчизняній культурі, виявилася глибоко інкорпорована молодь, яка дуже болісно переживає бездуховність та культурно-ідеологічний вакуум.

Ця проблематика потребує комплексного дослідження «на стику таких дисциплін як культурологія, філософія, релігієзнавство, антропологія, історія та психологія. Виявлення витоків цих проблем неможливо без філософсько-культурологічного осмислення природи даних феноменів» [21].

Розвиток молодіжних громадських об'єднань актуалізує проблему співвідношення процесів конкуренції та інтеграції у взаємодії. «Спостерігається суперечливе явище – з-поміж них зростає конкуренція за доступом до різноманітних ресурсів, але, разом із тим, існують спроби інтеграції. Ситуація зіткнення інтересів сприяє пристосуванню, адаптації молодіжних об'єднань одне до одного, пошуку нових форм співробітництва. Вони поступово усвідомлюють, що сьогодні найефективніших результатів можна досягти за допомогою координації діяльності, обміну досвідом, реалізації спільних проектів. Ці тенденції потребують емпіричного вивчення» [19].

З соціологічного погляду важливий і аналіз того, як відбувається пошук ідентичності молодій людині в організації. «Участь у діяльності молодіжного об'єднання пов'язана з проявом соціальної активності особистості, механізмом здійснення її потреб та інтересів і водночас є джерелом зміни ціннісних орієнтацій, формує певні стереотипи свідомості та поведінки. У цьому сенсі об'єднання виступає у ролі посередника між особистістю та суспільством: з одного боку, воно впливає на соціальну реальність відповідно до інтересів молодій людині, з іншого боку – впливає і на його світогляд» [5].

Зростання кількості молодіжних об'єднань, їхня різноманітність за цілями та напрямками діяльності є ознаками конструктивного розвитку суспільства, проявами ініціативи молодого покоління. Але, водночас, багато

об'єднань поки що характеризуються нестійкістю, недостатнім професіоналізмом, «уявною» активністю.

Молодіжні організації покликані спрямовувати енергію та інтерес юнацтва та молоді. «Багато з них допомагають розвивати здібності та навички молодих людей у різних галузях від спорту до громадянської активності. Молодіжні організації бувають політичними (молодіжні крила партій), військово-патріотичними, релігійними та неурядовими. У усталеному слововжитку поняття «молодіжна організація» за умовчанням мають на увазі громадська організація. Від комерційної корпорації відрізняється насамперед не прибутковістю, і навіть поруч інших специфічних юридичних рис (подробіці задля нашого словника, а юридичного). Найчастіше молодіжні організації зареєстровані та мають статус юридичної особи. Нелегальні молодіжні організації – надзвичайна рідкість. Не плутати з неформальними спільнотами, молодіжними рухами, течіями тощо, які не є організаціями» [27].

«Якщо головним критерієм у класифікації вважати ціннісну орієнтацію їх членів, характер діяльності в об'єднаннях, їх організацію, можна виділити 5 основних типів: культурно-розважальні; альтернативного життя; асоціальної спрямованості; соціальних ініціатив; суспільно-політичні рухи. Відома класифікація неформальних молодіжних об'єднань за масштабами діяльності, за інтересами, організацією життєдіяльності, групою соціальної спрямованості, соціально-політичні групи» [13].

Молодіжний рух, боротьба молоді за задоволення її соціально-економічних та політичних вимог, а також її участь у загальнополітичній боротьбі. «У молодіжних рухів у класово антагоністичному суспільстві існують різні напрями, що відображають соціальну структуру цього суспільства; кожен із напрямів пов'язані з інтересами певних класів та соціальних груп. У країнах соціалізму молодь виступає активним учасником загальнонародної боротьби за розвиток соціалістичної економіки та культури, соціалістичних суспільних відносин, за мир та суспільний прогрес» [18].

Таким чином, можна зробити висновок, що «молодіжні рухи – широке поняття, яке використовується для позначення молодіжної організації або об'єднання, які мають тимчасовий характер, пов'язаний із реалізацією певного завдання; стихійно виникла у певному історико-культурному просторі єдність молодих людей, спрямованих на втілення загальних ідеалів, що поділяють схожі цінності, що визнають певні норми поведінки, що культивують той чи інший образ життя» [27].

2.4 Засоби масової інформації як специфічне середовище формування ціннісних орієнтацій молоді

В умовах інформатизації суспільства у «світі склалася якісно інша соціокультурна ситуація, оскільки сучасне суспільство дедалі більше формується у своїх культурних, соціальних та економічних ракурсах під впливом інфокомунікативних технологій. Це актуалізував розгляд змін, що відбуваються в молодіжній культурі на сучасному етапі» [9].

«Молодіжна культура - це частина культури, властива молоді як соціально-демографічній групі, що містить субкультуру, контркультуру, соціокультурне гомогенне середовище та «культуру для молодих». Молодіжна культура є культурою, характерною для способу думки та способу дії в молодіжному середовищі. Іншими словами, молодіжна культура – це система цінностей та знань молодих людей, пов'язаних певним стилем життя» [28].

Її значення у відтворенні культури сучасного суспільства зводиться до наступного: численні молодіжні субкультурні освіти є певним «полігоном», на якому програються інновації, що виникають у культурі сучасного суспільства. Саме в рамках молодіжної культури спочатку як контркультурна виникла більша частина культурних інновацій у галузі музики, літератури, стилі одягу,

способі життя, а останнім часом у зв'язку з поширенням інформаційно-телекомунікаційних технологій та у формах міжособистісної взаємодії.

Молодіжні субкультури та контркультури народжуються в рамках соціокультурного гомогенного середовища (milieu, peer group або неформальне об'єднання), яке є молодіжною спільнотою завдяки схожому способу життя, що має подібні ціннісні установки, інтереси, потреби і, отже, однакові реакції на зовнішні умови життя. «Молодіжні субкультурні освіти (контркультури, субкультури, соціокультурні гомогенні середовища) створені самими молодими людьми для молодих, тобто для себе, а тому вони покликані відповідати тим їхнім потребам та інтересам, які є актуальними саме для них і в цей час. Із цього випливає, що молодіжна культура прив'язана до життя одного покоління. Вона яскрава, захоплююча і має «колеритну обкладинку», що компенсує молодим людям те, чого не вистачає в культурі дорослого світу, вона існує для тих, хто здатний критично мислити» [21].

Велику роль у формуванні молодіжної культури відіграє «культура для молодих», яка приходить «ззовні» та пропонується, а то й нав'язується молодим людям засобами масової інформації як агентами домінуючої масової культури. Саме вони завзято запевняють молодих людей, що якщо вони співвідносять себе молодими, їм необхідно споживати продукти «культури для молодих».

Таким чином, молодіжна культура формується як результат складної системи взаємодії різноманітних молодіжних субкультур, контркультур, соціокультурних гомогенних середовищ і «культури для молодих», що розповсюджується в їхньому середовищі. Молодіжні субкультури і соціокультурні гомогенні середовища є своєрідною формою адаптації до норм, цінностей, способу життя суспільства, спробою внесення змін до його культури. Контркультура постає як форма конструювання принципово нової системи цінностей, моралі суспільства. Функціонування субкультурних утворень може істотно впливати на ціннісне ядро існуючої культурної системи.

«Молодіжну культуру можна одночасно розглядати як адаптаційне та інноваційне середовище, що виникло в міських умовах індустріального суспільства як реакція на стандартизацію, уніфікацію під впливом домінуючої масової культури. Встановлено, що трансформація молодіжної культури відбувається у результаті глобалізації, фрагментації, віртуалізації культури сучасного суспільства під впливом інформаційно-телекомунікаційних технологій» [3].

Швидкий розвиток системи комунікацій на основі інформаційно-телекомунікаційних технологій істотно впливає на зміни, що відбуваються у сфері молодіжних соціальних комунікацій, тобто у сфері спілкування молоді, обміну інформацією та у системі засобів повідомлень. Інформаційно-телекомунікаційні технології, перетворюються на субстанціональну основу молодіжної системи міжособистісних відносин, тим самим виступають як фактор формуючого інформаційно-комунікативний простір як нове соціокультурне гомогенне середовище. Цей простір має інші у порівнянні з міським середовищем показники. Завдяки інформаційно-телекомунікаційним технологіям молода людина сучасного суспільства може перебувати в тому «фрагменті» культурного простору, який йому найбільш цікавий, йому вже не треба підлаштовувати свою індивідуальність під загальну ідею, він може повноцінно жити своїм власним життям, не озираючись на загальноприйняті стереотипи. Але при цьому його спосіб життя дедалі більше віртуалізується, наповнюється міфологічними смислами.

Відбувається посилення інформаційного потоку із боку засобів і, як наслідок, впливає на динаміку ціннісних орієнтацій. «З одного боку, молодь транслює цінності, які значущі за соціальної взаємодії, з іншого боку, високо оцінює значимість індивідуальних якостей. Популяризуючи зразки масової культури, ЗМІ надають суперечливий вплив формування духовно-моральних цінностей молоді, не завжди позитивні» [14].

Результати соціологічного дослідження показують, що у «молодіжному середовищі формується група молоді з високим рівнем володіння навичками обробки, зберігання та передачі, що відрізняється цінностями, системою комунікацій, способом життя. Безумовно, ще рано стверджувати про формування нової субкультури в молодіжному середовищі, але формування соціокультурного гомогенного середовища вже можна вважати подією, що відбулася: дослідження показує, що у частини молоді, визначеної нами як інформаційно просунута, спостерігається наростання відмінностей ціннісних орієнтацій, інших складових культури. Проведене соціологічне дослідження дозволяє констатувати, що включеність молодої людини в інформаційно-комунікативне середовище за допомогою оволодіння інформаційно-телекомунікаційними технологіями виходить до факторів, що визначають нову лінію культурної диференціації в молодіжному середовищі. Це дозволяє вважати, що соціокультурною основою трансформації молодіжної культури є інформаційно-комунікативне середовище, що породжує соціокультурне гомогенне середовище сучасного суспільства. Інформаційно-комунікативне середовище найближчим часом буде здатне породити нові контр- та субкультури, сприяючи перетворенню молодіжної культури як системи.

У зв'язку з цим задля забезпечення успішності вирішення проблем, що виникають у процесі інформатизації суспільства, необхідно приділяти більше уваги вивченню культуроформуючої ролі інформаційно-комунікативного середовища. Це дозволить уникнути низку проблем, пов'язаних із переходом молоді до культурної опозиції, формуванням її контркультури» [22].

У суспільстві поруч із економічними, національними, морально-ідеологічними проблемами дуже актуальною є проблема ціннісних орієнтацій - й у плані дослідження суспільства загалом, і за аналізі суспільної свідомості, зокрема. «Оскільки сучасна молодь як один із найбільш мобільних верств суспільства є учасником соціальних, політичних та культурних процесів, то особливої актуальності набувають дослідження її ціннісних орієнтацій, потреб

та життєвих ідеалів. Говорити про молодь як про цілісну соціокультурну спільноту з однаковим поглядом на світ, суспільство та його проблеми сьогодні не доводиться. Вивчення ціннісних орієнтацій різних вікових груп молоді дозволяє виявити ступінь їхньої адаптації до нових соціальних умов, зафіксувати характерні риси кожної з них» [10].

У разі сучасного інформаційного суспільства розвиток медіасистеми йде стрімкими темпами. Різноманітність видів ЗМІ, нові технології в галузі масових комунікацій посилюють їхній вплив, сприяють проникненню у всі сфери життя соціуму. «Сьогодні комерціалізація засобів масової інформації призводить до переважання на телеекранах та сторінках періодичного друку негативної інформації та реклами. У той же час існують загальноосвітні програми, які допомагають молоді розширити свій світогляд, продовжують виходити і молодіжні видання, що публікують матеріали на актуальні для молодого покоління проблеми. У умовах необхідно зрозуміти, які ціннісні орієнтації в молоді формують різні види сучасних засобів, щоб отримати можливість оптимально використовувати їх потенціал» [32].

У зв'язку з перерахованими обставинами вивчення ролі та місця засобів у формуванні ціннісних орієнтацій молоді представляє великий інтерес для сучасної науки що й спричинило звернення до заявленої теми дослідження.

Таким чином, можна укласти: сучасна молодь - не лише споживачі, які роблять вибір серед предметів споживання, а й учасники політичної, соціальної та культурної спільноти, в якій формування думки та ціннісних структур багато в чому залежить від засобів масової інформації. Тому необхідна чітка позиція з боку держави як щодо контролю за ЗМІ, так і щодо оптимального використання їхнього потенціалу для виховання такого молодого покоління, яке могло б гідно зустріти виклик майбутнього.

ВИСНОВКИ

Висновки дослідження теми «Особливості культуротворчості молоді в умовах трансформації сучасного суспільства» полягає в наступному:

1. Виявлено зміни у структурі молодіжної культури, що включає субкультуру, контркультуру та «культуру для молодих».

2. На основі аналізу молодіжної культури уточнено поняття соціокультурного гомогенного середовища, що є молодіжною спільністю, що має подібний спосіб життя, загальну спрямованість ціннісних установок, інтересів, потреб, завдяки чому за певних умов здатну породжувати субкультуру або контркультуру як відповідь на зовнішні умови.

3. Виявлено, що під впливом процесів глобалізації, фрагментації та віртуалізації культури сучасного суспільства за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій створено соціокультурний феномен інформаційно – комунікативного середовища, що впливає на процес трансформації молодіжної культури.

4. Встановлено, що у молодіжному середовищі формується група молоді з високим рівнем володіння інформаційно-телекомунікаційними технологіями, що відрізняється цінностями, системою комунікацій, поведінкою, яка може стати соціокультурним гомогенним середовищем для формування нових субкультур та контркультур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артюхов, С. М. Наши хиппи: испытание свободой. *Спутник*. 1989. № 9.
2. Байчоров, А. М. От «разбитого поколения» к контркультуре: (Парадоксы молодежного протеста в США). Минск: Изд-во БГУ, 1982.
3. Бауман, З. Спор о постмодернизме. *Социологический журнал*. 1995. №4.
4. Бергер, П. Социальное конструирование реальности: Трактат по социологии знания. М.: Медиум, 1995.
5. Бестужев-Лада, И. В. Какая ты, молодежь? М.: Моск. рабочий, 1988.
6. Бобахо, В. А. Современные тенденции молодёжной субкультуры: конфликт или преемственность поколений? *Общественные науки и современность*. 1996. №3.
7. Воробьёв, Г. Г. Молодёжь в информационном обществе. М.: Молодая гвардия, 1990.
8. Еляков, А. Д. Современная информационная революция. *Социс*. 2003. №10.
9. Запесоцкий, А. С. Молодёжь в современном мире: Проблемы индивидуализации и социально-культурной интеграции. СПб.: ИГУП, 1996.
10. Козлов, А. А. Проблемы изучения неформальных групп молодёжи. *Социс*. 1991. № 1.
11. Кон, И. С. Социология молодежи. *Краткий словарь по социологии*. М.: Политиздат, 1988.
12. Кон, И. С. Эстафета поколений (Заметки о воспитании молодежи). *Коммунист*. 1987. № 4 (март).
13. Костина, А. В. Массовая культура как феномен постиндустриального общества. М.: КомКнига, 2006.
14. Кравчук, П.Ф. Самоосуществление человека в творчестве. *Личность. Культура. Общество*. Москва, 2004.

15. Кравчук, П. Ф. Личность в теории социальных коммуникаций. *Личность. Культура. Общество*. М.: 2005.
16. Красильщиков, В. А. Ориентиры грядущего: постиндустриальное общество и парадоксы истории *Общественные науки и современность*. 1993. №2. С. 165-175.
17. Криворученко, В. К. Молодёжное движение в России и Советском Союзе: уроки истории. М.: Социум, 1997. 191 с.
18. Критика буржуазных теорий молодежи. М.: Прогресс, 1982.
19. Кузнецов, М. М. Виртуальная реальность техногенный артефакт или сетевой феномен. *Виртуалитика: экзистенциальные и*
20. Левикова, С. И. Молодёжная культура. М.: Вузовская книга, 2002.
21. Левичева, В. Ф. Неформальные самодеятельные объединения: социол. очерк. М.: Знание, 1989.
22. Лисовский, В. Т. Социология молодежи. СПб.: изд-во СПбГУ, 1996.
23. Лотман, Ю. М. Культура и взрыв. М.: Прогресс. 1992.
24. Маркузе, Г. Одномерный человек. М.: Наука, 1994.
25. Омельченко, Е. Л. Молодежные культуры и субкультуры. М.: Изд-во Ин-та социологии РАН, 2000.
26. Полутон, С. В. Молодёжь в системе социального воспроизводства: Социологический анализ. Саранск: Изд-во Морд. унта, 2000.
27. Раковская, О. А. Социальные ориентиры молодежи: тенденции, проблемы, перспективы. М.: Наука, 1993.
28. Розенталь, Э. Почему они подражают западной молодёжи *Глобус*. 1987. №41.
3. Садохин, А. П. Культурология. : учеб. пособие для вузов. М.: ЮНИТИ ДАНА, 2004.
29. Саркитов, Н. Д. Субкультураю. *Современная западная социология: Словарь*. М.: Политиздат. 1990.

30. Слуцкий, Е. Г. Социальные проблемы молодёжи и молодёжная политика. СПб.: ИСЭП, 1993.
31. Сорокин, П. А. Человек. Цивилизация. Общество. [пер.с англ.] / под общ. ред. А. Ю. Согомонова. М.: Политиздат, 1992.
32. Страшнова, Е. Молодежная культура и общество. *Вестник*. 1998. №22.
33. Суртаев, В. Я. Молодёжная культура. СПб., 1999.
34. Тарасов, А. Есть ли будущее у молодёжи. *Свободная мысль*, 1996, № 7.
35. Титма, М. Х. Молодое поколение (Социология и жизнь). М.: Мысль, 1986.
36. Тоффлер, О. Третья волна Текст.: [пер. с англ.] / О. Тоффлер. М.: ООО «Издательство АСТ», 2002. (Philosophy).
37. Туякбасарова, Н. А. Интернет-коммуникация как средство формирования ценностных ориентаций личности студента. дисс. на соискание ученой степени канд.соц.наук. Курск, 2006.
38. Флиер, А. Я. Культурология для культурологов, М., 2002.
39. Чупров, В. И. Молодёжь в общественном воспроизводстве: проблемы и перспективы , М.: Ин-т соц. полит, ис-след., 2000.
40. Щегорцев, А. А. Молодежь и общество: опыт социологического анализа. М., 1997.
41. Щепанская, Т. Б. Символика молодежной субкультуры: опыт исследования системы. СПб: «Наука», 1993.
42. Щепанская, Т. Б. Система: тексты и традиции субкультуры. М.: ОГИ, 2004.